

4. Základní naturální ukazatele kultury

Jak je i z předcházejících částí tohoto materiálu zřejmé, v sektoru kultury se můžeme setkat s potížemi spojenými s odpovídajícím oceněním některých - zejména originálních - kulturních statků či služeb. Netýká se to jen samotného stanovení ceny, ale i jejího vývoje v čase. Také hospodaření některých kulturních institucí se primárně neřídí finančními kritérii a neprobíhá plně na komerční bázi. Lze proto říci, že **působení ekonomických vztahů v kultuře je modifikované, ne-li částečně limitované.**

Z omezených možností finančního postižení rozsahu kulturního dění vyplývá, že bychom měli náš **pohled na kulturu doplnit o vyhodnocení vývoje základních naturálních ukazatelů**, které jsou v zásadě dvojího druhu. Jako kapacitní ukazatele odrážejí stranu nabídky a jako **ukazatele participace** na kultuře **postihují rozsah poptávky**. Mezi dříve uvedené lze zařadit např. počet sedadel a představení v divadlech či v kinech, počet sbírkových předmětů, expozic a výstav v muzeích nebo rozsah knihovního fondu v knihovnách. Objem poptávky vyjadřují ukazatele počtu diváků, návštěvníků, čtenářů nebo počtu knižních výpůjček.

Naturální ukazatele se zjišťují ročně zejména pomocí statistického šetření v kultuře (KULT) do něhož jsou mimo jiné zahrnuty kulturní památky, muzea a galerie, divadla a knihovny. Některé z ukazatelů již tvoří poměrně dlouhou časovou řadu.

4.1. Poskytovatelé v oblasti kulturního dědictví

V roce 2011 bylo na našem území 303 veřejně přístupných **hradů a zámků a dalších památkových objektů**. Oproti roku 2010 (288 objektů) se jejich počet zvýšil. Vzrostl také (asi o 6%) **počet návštěvníků, na téměř 12,2 mil. osob.**

Naturální ukazatele lze v porovnání s finančními údaji snáze přiřadit k územním celkům. V roce 2011 celostátně připadlo na 10 tis. obyvatel 11 595 návštěvníků (viz tab. č. 12 v příloze), v porovnání s tímto průměrným údajem byla návštěvnost nejvyšší v Praze (téměř trojnásobná), v Jihočeském kraji (téměř dvojnásobná) a ve Středočeském kraji (o více než 40% vyšší), naopak značně podprůměrná návštěvnost byla v Moravskoslezském kraji (zhruba čtvrtinová), v Ústeckém a v Olomouckém kraji (zhruba třetinová). Nutno dodat, že v Moravskoslezském a Olomouckém kraji se nachází relativně méně památkových objektů.

Naturální ukazatele vztahující se **k muzeím a galeriím mírně vzrosly popř. stagnovaly**. V porovnání s rokem 2010 se zvýšil počet návštěvníků (o 7,7% na 10 tis. obyv.) a mírně zvýšil počet expozic a výstav (o 2,3%), na druhé straně poklesl počet evid. čísel sbírkových předmětů (o 3,5%).

Při počtu 9 544 návštěvníku na 10 tis. obyvatel, byla návštěvnost v Praze téměř třikrát vyšší. Nadprůměrná byla ve Zlínském a Královéhradeckém kraji. Ve všech ostatních krajích byla podprůměrná s tím, že nejnižších hodnot dosáhla v Moravskoslezském kraji a v kraji Ústeckém. V porovnání s rokem 2010 návštěvnost muzeí a galerií o zhruba 7% vzrostla.

Na návštěvnost kulturních zařízení - zejména památek, muzeí a galerií - má jistě nemalý vliv turismus (z tohoto důvodu má počet návštěvníků na 10 tis. obyv. omezenou vypovídací hodnotu). V posledních pěti letech příjezdový cestovní ruch stagnoval. V porovnání s rokem 2010 se však počet turistů o necelých 6% zvýšil.

Významnými poskytovateli kulturních služeb v oblasti kulturního dědictví jsou **knihovny**, které tvoří nejhustější síť zařízení v naší zemi. Mimo jiné i z tohoto důvodu mají v současné době mnohem širší poslání, než tomu bylo v minulosti. Vedle tradičních knihovnických služeb poskytují také služby informační popř. i vzdělávací. Mnoho občanů tak navštěvuje knihovny z řady jiných důvodů než je

vypůjčení knih, dokumentů či jiných nosičů informací. Přicházejí často proto, aby využili přístup k internetu, shlédli výstavu, zúčastnili se vzdělávací akce či kulturního pořadu.

Tyto, nesporně pozitivní změny působí potíže při vyjádření rozsahu aktivit veřejných knihoven a jejich společenského významu jedním či omezeným počtem ukazatelů. Využití finančních ukazatelů komplikuje také skutečnost, že některé služby veřejných knihoven jsou poskytovány bezplatně, popř. za poplatek do výše vynaložených nákladů. V porovnání s klasickými ukazateli počtu čtenářů či výpůjček, se proto i v případě knihoven ukazuje jako vhodnější ukazatel výkonu počet návštěvníků.

V oblasti knihoven byl v roce 2011 zaznamenán nárůst počtu návštěvníků (o 8,6% na 10 tis. obyv.), počet registrovaných čtenářů (o 2,2%) a také počet výpůjček (o 1%).

V posledním desetiletí se značně změnila struktura služeb veřejných knihoven ve prospěch nových aktivit (viz zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách), které se rychle rozvíjejí. V porovnání s rokem 2010 se sice mírně snížil počet knihoven, zvýšil se naopak počet jejich pracovníků a také návštěvníků a počet PC s internetem.

Vybrané základní ukazatele roku 2011 jakými jsou počet knihoven, návštěvníků a výpůjček v relaci k počtu obyvatel v jednotlivých krajích ukazuje níže uvedená tabulka.

Kraj	Počet knihoven na 10 tis. obyv.	PC s internetem na 10 tis. obyv.	Počet návštěvníků na 10 tis. obyv.	Počet výpůjček na 10 tis. obyv.
Praha	0,32	2,91	24 953	68 017
Středočeský	6,39	9,07	16 522	47 762
Jihočeský	8,52	15,76	25 340	69 852
Plzeňský	8,16	10,98	21 642	67 643
Karlovarský	3,85	13,55	27 102	73 405
Ústecký	3,45	8,38	19 817	57 878
Liberecký	4,81	10,35	21 768	52 424
Královéhradecký	6,69	12,44	25 857	74 258
Pardubický	7,59	11,96	12 084	58 816
Vysočina	10,25	15,74	26 028	76 921
Jihomoravský	5,29	11,03	23 806	59 339
Olomoucký	7,18	12,52	20 977	62 760
Zlínský	5,05	12,98	27 280	85 352
Moravskoslezský	2,18	8,10	23 891	65 186
CELKEM ČR	5,15	10,16	22 891	64 048

Jak ukazuje první sloupec tabulky, větší počet knihoven na 10 tis. obyvatel je v řídké osídlených krajích (např. Vysočina a Jihočeský kraj), kde se nachází vysoký počet malých knihoven bez pracovníků na plný úvazek (85% z celkového počtu knihoven). Podobné důvody souvisejí i s rozdělením počtu PC s přístupným internetem do krajů.

Jiný obrázek by poskytlo vyčíslení počtu knihoven na zvolenou jednotku plochy kraje, které by charakterizovalo jejich dostupnost. Při průměrném počtu necelých 7 knihoven na 100 km² je jejich rozdělení po krajích poměrně vyrovnané.

Ukazatel počtu návštěvníků zřejmě nejlépe komplexně vyjadřuje poptávku po službách veřejných knihoven. Spolu s kraji s poměrně řídkým osídlením (Vysočina, Karlovarský a Jihočeský kraj) byl velký zájem o služby veřejných knihoven také v kraji Zlínském a v Praze (kde převažují velké knihovny s knihovním fondem uspokojujícím všestranné potřeby zájemců).

Údaje v posledním sloupci tabulky o počtu výpůjček vypovídají o čtenářském zájmu o služby knihoven. Jak je zřejmé vysoce nadprůměrný byl ve Zlínském kraji, na Vysočině a dále v Královéhradeckém, Karlovarském a Jihočeském kraji.

K ukazateli návštěvnosti je třeba dodat, že zcela neodráží význam a poslání některých kulturních zařízení (např. muzeí či knihoven). Není proto pro hodnocení výstupů těchto zařízení zcela vyčerpávající a postačující, ačkoli je mezi naturálními ukazateli nejvýznamnější.

4.2. Divadla a kina

V roce 2011 bylo v provozu 153 stálých scén **divadel** s kapacitou více než 37,6 tis. sedadel (o 2,7% více než v roce 2010). **Počet návštěvníků** (5 860 tis. osob) **se také mírně zvýšil (o 0,6%)**. O vzestupném vývoji svědčí také rostoucí počet premiér, uspořádaných představení a také příjmů ze vstupného (o 6,8%).

Zajímavé informace poskytuje pohled na vztah kapacity stálých scén divadel (počet sedadel) a počtu návštěvníků v jednotlivých krajích (regionální úroveň NUTS 3) a to jak v absolutním vyjádření, tak i v relaci k počtu obyvatel kraje (údaje jsou za rok 2011).

Kraj	Kapacita (počet sedadel)	Počet návštěv. v tis. os.	Využití kapacity (sl.2/sl.1)	Kapacita na 10 tis. obyvatel	Počet návštěv. na 10 tis. obyv.
Praha	16 784	2 976,6	177,3	135,6	24 048
Středočeský	1 859	249,6	134,3	14,6	1 960
Jihočeský	1 532	162,5	106,1	24,1	2 555
Plzeňský	1 250	211,8	169,4	21,9	3 706
Karlovarský	987	23,5	23,8	32,5	774
Ústecký	2 414	250,1	103,6	29,1	3 018
Liberecký	917	126,9	138,4	20,9	2 896
Královéhradecký	800	140,1	175,1	14,4	2 528
Pardubický	869	110,4	127,0	16,8	2 138
Vysočina	305	77,4	253,8	6,0	1 511
Jihomoravský	5 126	742,6	144,9	44,0	6 376
Olomoucký	838	179,1	213,7	13,1	2 803
Zlínský	1 465	181,6	124,0	24,8	3 080
Moravskoslezský	2 476	427,8	172,8	20,1	3 471
CELKEM ČR	36 622	5 860,0	155,8	35,8	5 583

Jak je z tabulky zřejmé, úroveň ukazatelů vztahujících se k Praze je v porovnání s ostatními kraji zcela výjimečná. Kapacita měřená počtem sedadel je v Praze v přepočtu na 10 tis. obyvatel v porovnání s celostátní úrovní téměř čtyřnásobná, ještě vyšší je v Praze relativní návštěvnost divadel. Z ostatních krajů přesahuje celostátní průměr v těchto ukazatelích pouze kraj Jihomoravský a to zřejmě díky městu Brnu, které je také kulturním centrem celostátního významu. Z podobného důvodu je vysoká návštěvnost divadel také v Moravskoslezském a v Plzeňském kraji. Na druhé straně poměrně nízká úroveň zmíněných ukazatelů Středočeském kraji je zřejmě ovlivněna „dostředivým působením“ hl. m. Prahy. Mírně překvapivá je nízká návštěvnost divadel v Karlovarském kraji a také na Vysočině.

V porovnání s rokem 2010 klesl počet **kin** o 6,1% (ze 701 na 658), mírněji se snížil počet sedadel (o 5,6%). Zvýšil se naopak počet představení (o 2,4 %) a také vzrostlo průměrné vstupné (o 1,4%). Nicméně, s ohledem na hluboký pokles počtu diváků (o 20% - z 13,5 na 10,8 mil.), klesly čisté tržby (o 19%).

Jak je z tab. č. 12 (viz příloha) zřejmé, návštěvnost kin téměř o polovinu převyšuje návštěvnost divadel. Lze říci, že zatímco v průměru každý občan přijde minimálně jednou za rok do kina, divadlo jich navštíví jen zhruba dvě třetiny (bez zahraničních turistů).

Údaje o kinech v územním třídění dle krajů nejsou k dispozici a tak je regionální porovnávání ukazatelů nemožné.

Na vývoj kin působí mnoho vlivů spojených zejména s bouřlivým rozvojem záznamových a počítačových technologií (přenosné záznamové nosiče, internet). Došlo také k výstavbě vícesálových kin a tak i při poklesu počtu kin se počet pláten resp. promítacích sálů v zásadě nesnižuje. V současné době stojí kina před další, nejen technickou, ale zejména investiční výzvou, kterou je přechod promítací technologie na digitální platformu.

Jak je patrné nabídka **kulturních služeb vybraných poskytovatelů se** v období roku 2011 v zásadě **zvyšovala** (počet památkových objektů, expozic a výstav muzeí, PC s internetem v knihovnách, růst počtu představení kin a divadel atd.). Nárůstem **reagovala také poptávka**. Jak ukazuje tab. č. 12 v příloze u naprosté většiny poskytovatelů kulturních služeb rostla návštěvnost.

Svou roli v popsaném vývoji bezesporu hrají probíhající technické a technologické přeměny (kina), rozšiřování služeb některých poskytovatelů (knihovny, muzea a galerie) a v neposlední řadě podpora kulturních aktivit z veřejných prostředků.

Z územního pohledu lze uvést, že nejrovnoměrněji je územně rozložena poptávka po službách knihoven, méně po návštěvě muzeí a galerií, památkových objektů a konečně divadel. Tyto relace jsou pochopitelné, zvážíme-li, že knihovny jsou v každé větší obci, muzea a galerie jsou i v menších městech, památkové objekty jsou rozmístěny značně nerovnoměrně ve venkovských i městských oblastech všech krajů a stálé scény divadel se nacházejí zejména v kulturních centrech (alespoň regionálního významu).

Co se týče relativní **úrovně návštěvnosti poskytovatelů kulturních služeb** (památky, muzea a galerie, divadla a knihovny) **v jednotlivých krajích, nelze shledat významné odlišnosti** (s výjimkou očekávaných rozdílů souvisejících s vahou významných kulturních center a jejich „dostředivým působením“).